

De geleerde musicus

Een reactie op "Radicale musicologie" van Sander van Maas

THOMAS OP DE COUL

"Die Musik besteht nicht nur aus jenen rein geistigen Schwingungen und Figurationen, die wir aus ihr abstrahiert haben, sie bestand durch alle Jahrhunderte in erster Linie aus der Freude am Sinnlichen, am Ausströmen des Atems, am Schlagen des Taktes, an den Färbungen, Reibungen und Reizen, welche beim Mischen von Stimmen, beim Zusammenspiel von Instrumenten entstehen. (...) [M]an muß diese äußerlichen und sinnlichen Kennzeichen sinnlich und intensiv erfaßt und geschmeckt haben, um die Epochen und Stile aus ihnen heraus zu verstehen. Man macht Musik mit den Händen und Fingern, mit dem Munde, mit der Lunge, nicht mit dem Gehirn allein [.]"

(Hermann Hesse, *Das Glasperlenspiel*)¹

In zijn discussiebijdrage "Radicale musicologie" bespreekt Sander van Maas de toekomst van de musicologie, en hij besluit met de hoopvolle verwachting, dat de toekomst is aan de "musicoloog als intellectueel".² Op een onderdeel van zijn betoog wil ik ingaan, en de genoemde verwachting aanvullen met de hoop op de gelijktijdige ontwikkeling van de musicoloog als 'geleerde musicus'.

In grote lijnen deel ik de gedachtegang van Van Maas. Hij neemt, met anderen, ten eerste waar dat de musicologie binnen de geesteswetenschappen een relatief 'trage' discipline is. Typerend is dat, waar bijvoorbeeld in de geschiedwetenschap het effect van de door

Van Maas genoemde theoretische vernieuwingen en hun bijdragen aan het vakgebied reeds evaluerend in haar geheel werd besproken,³ in de musicologie de invloed van deze vernieuwingen veel kleiner is gebleven. Ten tweede ziet hij met lede ogen aan dat de musicologie in de hedendaagse muzikwereld slechts een dienstverlenende rol speelt.

In deze reactie wil ik ingaan op het eerste probleem, dat de musicologie een relatief 'trage' discipline is. Hiervoor poogt Van Maas enkele verklarende opmerkingen te formuleren, gericht op de "complexe onderlaag waar de musicologie op rust" (p. 238). Van Maas stelt onder meer vast dat de musicologie in hoge mate praktisch gericht is, en dat zij hiermee de ontwikkeling van het vak en haar positie in de geesteswetenschappen en de aansluiting ermee in de weg staat. Mijns inziens is dit niet het geval.

Startpunt van het argument is de vaststelling dat een buitenstaander aan een musicoloog wel altijd vraagt of deze 'zelf iets speelt', terwijl dezelfde leek dit niet aan een kunsthistoricus zou vragen. Los van het feit dat je dit natuurlijk uitstekend aan een kunsthistoricus kunt vragen (ik noem slechts de Utrechtse hoogleraar en kunstenaar Carel Blotkamp), loopt de vergelijking met kunstwetenschap mank: de leek vraagt inderdaad niet snel aan een kunsthistoricus of die ook zelf schildert – net zo min als dat men de musicoloog doorgaans vraagt of die zelf *componert*. Het fenomeen van het uit-

- 1 Hermann Hesse, *Das Glasperlenspiel. Versuch einer Lebensbeschreibung des Magister Ludi Josef Knecht samt Knechts hinterlassenen Schriften*, Frankfurt a.M. 1963.
- 2 Sander van Maas, "Radical musicology", in: *Tijdschrift voor Muziektheorie* 9/3 (2004), pp. 237-240. Paginanummers verwijzen steeds naar dit artikel.
- 3 Ernst Breisach, *On the Future of History. The Postmodernist Challenge and its Aftermath*, Chicago etc. 2003.

voeren ('realiserend interpreteren') is echter een eigenschap die uniek is voor de muziek – en daar kan de musicoloog gebruik van maken. Allereerst enkele voorbeelden. Tijdens mijn opleiding sonologie in Den Haag heb ik lange tijd in een kwartet geïmproviseerde 'live electronic music' gemaakt. Met het wekelijks repeteren en het geven van concerten heb ik belangrijke dingen geleerd over muzikale interactie en het ontstaan van muzikale vormen. Tijdens de studie muziekwetenschap heb ik, ten tweede, in een Gregoriaans koor *ervaren* wat een kerkelijk jaar inhoudt, hoe het voelt en wat het met je doet. Dit is volgens mij van fundamenteel belang voor het onderzoek naar bijvoorbeeld de rol en betekenis van muziek in deze liturgie. Tenslotte heb ik, door in klein verband en uit de oude notatie muziek uit de Renaissance te zingen, direct ervaren wat er in deze muziek gebeurt – kwesties zoals *musica ficta* en tekstplaatsing worden plotseling concreet in plaats van enkel theoretisch. Al zingend is te merken dat deze problemen regelmatig vanuit de praktijk op te lossen zijn, ofwel nieuwe inzichten opleveren.

Door actief met muziek bezig te zijn, zie je de muziek als het ware 'van binnen uit' – je zit er (informeel gesproken) helemaal in en kijkt naar buiten, wat er gebeurt. Hoe we dit ook omschrijven of formuleren, het levert behalve een andere ervaring ook andere *informatie* op over diezelfde muziek op papier, in concert of uit de luidspreker. Deze andere ervaring is dan ook op zijn minst van belang voor de algehele vorming van een musicoloog in opleiding. Sterker nog, ik denk dat het zelf actief zijn als musicus in bepaalde gevallen een bijzonder waardevol extra hermeneutisch middel is om muziek en haar context te kunnen begrijpen. Sander van Maas begint zijn artikel met het omschrijven van het inherent problematische karakter van de musicologie door de samenkomst van diverse aan elkaar gewaagde grootheden. Ik citeer: "de samenkomst speelt zich af (...) op de grens van verschillende werkelijkheden (artistieke schijn en empirische realiteit), in het krachtenveld van verschillende regelsystemen (artistieke en wetenschappelijke), in de dynamiek van divergente objectieven (perfor-

matieve creatie en constatieve descriptie), etc." (p. 237). De genoemde ervaring én kennis die een musicoloog kan opdoen door het actief zijn als musicus kan volgens mij nu juist licht werpen op deze fascinerende grensgevallen en breuklijnen die de musicologie rijk is. De unieke positie die de musicoloog kan innemen ten opzichte van zijn onderzoeksveld zou, als hermeneutisch instrument, juist tot nieuwe ideeën en inzichten kunnen leiden, die van belang zijn voor de rol van de muziekwetenschap "temidden van de overige geesteswetenschappelijke disciplines" – een rol die zij, en daar ben ik het zeer met Van Maas eens, "verplicht is te vervullen" (p. 238). Van Maas laat de deur gelukkig ook wel op een kier staan, doordat hij de door hem zo genoemde 'ervaringskennis' niet volledig afwijst, maar vaststelt dat ook deze kennis zich theoretisch zal moeten legitimeren (*ibidem*).

Naast de directe aanleiding van het artikel van Van Maas is er echter nog een achtergrond voor bovenstaande opmerkingen. Het actief bezig zijn met het uitvoeren van muziek (en misschien belangrijker nog, het reflecteren hierop) is iets dat mijns inziens veel te weinig aandacht krijgt in de opleiding tot musicoloog. Ik heb zelf de luxe gehad dat ik zowel aan het conservatorium als aan de universiteit heb gestudeerd, zodat ik praktische ervaringen kon meenemen en uitbreiden tijdens mijn musicologische activiteiten. Binnen de opleiding tot musicoloog (ik kan overigens alleen spreken over de situatie in Utrecht) is de aandacht voor, laat staan de aansporing tot het zelf musiceren helaas minimaal.

Volgens mij vergist Van Maas zich dan ook, als hij vaststelt dat het muziek maken in de musicologie "welhaast in hoger aanzien [staat] dan denken en spreken over muziek" (p. 238). Ik vermoed dat het tegendeel waar is, en dat juist de manier waarop Van Maas zich heren der over musicerende musicologen uitdrukt, regelmatig binnen musicologische muren voorkomt. Zo noemt hij de mogelijkheid tot musiceren een "charmante afwijking" van de muziekwetenschap (p. 238) en de zichzelf verdedigende musicerende musicoloog legt hij het

volgende spottende citaat in de mond: "Je speelt toch fluit (...)" (p. 239). Dit (hier nog milde) taalgebruik laat volgens mij juist een glimp zien van een overwegend bagatelliserende houding van de musicologie ten opzichte van het musiceren. Deze houding doet het belang van musiceren, zoals hierboven in enkele voorbeelden werd geschetst, in mijn ogen ernstig te kort.

Daarom zou ik de 'intellectuele musicoloog' van Sander van Maas ook zo graag aanraden, zich het citaat van Hermann Hesse ter harte te nemen en de muzikale praktijk niet uit het oog te verliezen. Volgens mij kan de musicoloog van de toekomst, als intellectueel én als 'geleerde musicus', juist zo de musicologie tot bloei brengen. Met behulp van haar unieke eigenschappen kan de musicologie dan wellicht ook wèrkelijk een omgang vinden met de "dubbele verleiding waaraan zij blootstaat: enerzijds de verleiding van de theoretische reflectie, (...) anderzijds de verleiding van de onmiddellijke, passionerende omgang met muziek" (p. 240).

(Thomas Op de Coul is musicoloog en momenteel werkzaam bij de Centrale Discotheek te Rotterdam. Daarnaast is hij organisatorisch en uitvoerend actief in het muzikleven.)